

BITKİLƏRİN ANTİHELMİNT XASSƏLƏRİNİN VƏ SƏMƏRƏLİLİYİNİN MÜƏYYƏN EDİLMƏSİ

Saleh Məhərrəmov

*Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin Genetik Ehtiyatlar İnstitutu,
salehmaharramov@mail.ru*

Kimyəvi mənşəli antihelmint preparatlar yüksək səmərəyə malik olsa da, orqanizmə kompleks təsir etmir və uzun müddət qəbul edildikdə kumulyativ xassəyə malik olur, hətta helmintrlərdə özünə qarşı dözümlülük yaradır. Ona görə də güclü antihelmint təsirli bitkilərin axtarışı, müalicə dozalarının müəyyən edilməsi istiqamətində aparılan tədqiqatlar hər zaman aktualdır.

Araşdırmalarımızda qızılçətir (*Centaurium umbellatum* Gilib) və qaraqınıq (*Origanum vulgare* L.) bitkilərinin in vitro və in vivo şəraitində helmintosid təsirlərini tədqiq etmişik. Bitkilərdə fəal təsiredici maddələrin çiçəkləmə və meyvələrin yetişmə fazasında maksimuma çatdığını nəzərə alaraq, həmin mərhələlərdə topladığımız vegetativ orqanlardan ümumi metodikaya müvafiq formada bişirmə hazırlayıb antihelmint səmərəliliklərini araşdırdıq. Hər iki bitkinin helmintosid təsirini qoyunların şirdanında lokalizasiya edən hemonxuslara, bağırsaqlarda parazitlik edən həzm sistemi strongilyatları və trixosefalyuslara qarşı öyrəndik.

In vitro şəraitində apardığımız təcrübələrin nəticələri göstərir ki, qızılçətirdən hazırlanmış bişirmə digər helmintrlərlə müqayisədə strongilyatlara güclü helmintosid təsir göstərir. Məhluldakı helmintrlər 3 saat 20 dəqiqəyə məhv olmuşlar. Qaraqınıq bitkisindən hazırladığımız bişirməyə düşən strongilyatlarda isə ölüm 4 saat 15 dəq. sonra tamamlanmışdır.

Qızılçətirdən hazırlanan bişirmədən 50 ml verilən helmintrlərlə təbii yoluxmuş I qrup qoyunlarda antihelmint səmərəlilik 52,5% olmuşdur. Preparatın miqdarının 2 dəfə artırıldığı (100 ml) II qrupda səmərəlilik 71,4%-ə yüksəlmişdir. Qaraqınıqdan hazırlanan bişirmədən təcrübədə olan III qrup heyvanlara 2 gün 50 ml verdikdə antihelmint səmərəlilik 65,4%, hər heyvanın 100 ml məhlul aldığı qrupda isə 76,3% qeydə alınmışdır.

Qızılçətinin yaşıl kütləsindən çiçəkləmə mərhələsində V qrupda olan hər baş təcrübə heyvanına 3 gün 100 q yedirdikdən sonra antihelmint təsirin 65,6% olduğunu müəyyənləşdirdik. Təcrübədə olan VI qrupun hər bir heyvanına 3 gün 100 q qaraqınıq verdikdə antihelmint səmərəlilik 72,6% olmuşdur.

Bitkilərin antihelmint səmərəliliyini yüksəltmək məqsədilə gündəlik dozalarını artırdığımız növbəti tədqiqatlarımızda nəticələri helmintoloji yarmaya əsasən hesabladıq. Bu təcrübələrimizdə VII qrup heyvanların hər birinə qızılçətirdən, VIII qrupa isə qaraqınıqdan 3 gün 150 q yerüstü vegetativ orqanları qüvvəli yemlə yedizdirdik.

Təcrübə heyvanları ilə eyni şəraitdə saxlanılan, lakin helmintosid təsirli bitkilərdən qəbul etməyən VIII qrupda olan 6 baş heyvandan helmintoloji yarma nəticəsində aşkar edilən helmintrlərin ümumi sayına əsasən, orta invaziya intensivliyi müvafiq olaraq hemonxuslarda 109,5 ədəd, strongilyatlarda 86,2 ədəd, trixosefalyuslarda isə 16,5 ədəd olmuşdur.

Qızılçətirdən 3 gün hər heyvanın 150 q qüvvəli yemlə qəbul etdiyi VII qrupda heyvanları yardıqda ümumilikdə 155 ədəd hemonxus, 158 ədəd strongilyat, 65 ədəd trixosefalyus saymaqla, invaziya intensivliyi müvafiq olaraq 25,8, 26,3 və 10,8 ədəd olmuşdur. Bu göstəriciləri nəzarət qrupunda olan heyvanların helmintrlərlə yoluxmasının orta invaziya intensivliyi ilə müqayisə etdikdə qızılçətinin bu qrupda səmərəlilik intensivliyi hemonxuslarla yoluxmuş heyvanlarda 76,4%, strongilyatozlarda 69,5%, trixosefalyozlarda isə 34,3%-ə çatmışdır. Qızılçətir qəbul edən 6 baş heyvanın heç biri helmintrlərdən tam azad olmadığından bitkinin ekstensiv səmərəliliyi müəyyən edilmədi.

3 gün hər heyvana 150 q qaraqınıq verilən qrupda təcrübədən sonra kəsilmiş 6 baş heyvandan cəmi 146 ədəd hemonxus, 128 ədəd strongilyat, 62 ədəd trixosefalyus götürüb fiksasiya etdik.

Bir baş heyvanın hemonxuslarla orta yoluxma intensivliyi 24,3 ədəd, strongilyatlarla 21,3 ədəd, trixosefalyuslarla isə 10,3 ədəd olmuşdur. Bitki qəbul edən heyvanların yoluxma intensivliyini nəzərdə olanların invaziya intensivliyi ilə müqayisə etdikdə qaraqınığın antihelmint səmərəliliyinin hemonxozlarda 77,8%, strongilyatozlarda 75,3%, trixosefalyozlarda isə 37,6% təşkil etdiyini görürük. Bu qrupda da təcrübə heyvanlarının heç biri helmintlərdən tam azad olmamışdır.

Apardığımız tədqiqatların nəticələri göstərir ki, qızılçətir və qaraqınıq bitkiləri hər baş heyvana 3 gün ərzində (gündə 150 q dozada) yedizdirildikdə həzm sistemi strongilyatlarına qarşı yüksək səviyyədə antihelmint səmərəlilik alınır.